

НАСТАВА

Наум ДИМОВСКИ

НАСТАВНИОТ ПЛАН И ПРОГРАМА ПО ИСТОРИЈА

Наставниот план и наставната програма се основни училишни документи. Ги донесува Министерството за образование и физичка култура на предлог од Педагошкиот завод на Македонија.

Наставен план

Со наставниот план се утврдува кои предмети ќе се изучуваат во училиштата на одреден степен и профил, по кој ред ќе се изучуваат тие предмети, во кое одделение (клас) почнуваат, кога завршуваат и со кој број часови неделно односно годишно ќе се изучуваат во одделни одделенија (класови). Со наставниот план се пропишува вкупната временска ангажираност на учениците (неделна и годишна) за редовна настава и за другите ученички активности (додатна работа, дополнителна работа и слободни ученички активности). Во нашата држава неделниот фонд на часови по историја во основното и средното образование е различен*).

Изработката на наставниот план синхронизирано е поврзана со наставната програма бидејќи меѓусебно се условени.

Општи карактеристики на наставната програма по историја

Со наставната програма се утврдуваат целите и задачите на предметот историја како и неговата содржина. Со неа се пропишува опфатот, длабочината и редоследот на наставните содржини, па затоа наставната

*) Со наставниот план од 1995 и новиот од 1998 во основното образование неделниот фонд на часови изнесува: од V. до VIII. одделение по 2 часа неделно во секое одделение. Според наставниот план од 1991 година во средното образование неделниот фонд на часови изнесува:

	I. клас	II. клас	III. клас	IV. клас
општа и јазична гимназија	2	2	2	3
природно-математичка гимназија	2	2	2	-
правна струка	2	2	2	-
сите струки	2	3	-	-

програма е конкретизација на наставниот план. Елементите на наставната програмата се:

- цели и задачи на наставниот предмет,
- оперативни задачи,
- градиво (содржина) и
- стручно методско-дидактичко упатство за реализација на наставните содржини.

Наставната програма содржи факти од историската наука во еден логички систем кој треба да одговара на возраста на учениците. Наставната програма може да биде воопштена **скица-наставна програма** или **детална наставна програма**.

Скица-наставната програма ги дава општите рамки на содржината од предметот и остава можност за адаптирање на програмата на локалните прилики. Таа им овозможува на авторите на учебниците и прирачниците да го одредуваат обемот и длабочината на воспитно-образовните содржини и да ја доближат наставата на локалните прилики и потреби. Добра страна на оваа наставна програма е што им дава можност на наставниците и училиштата за творечка иницијатива. Лоша страна е што програмските содржини се остваруваат различно во зависност од способноста и волјата на наставникот.

Деталната наставна програма дава прецизно формулирани наставни содржини поделени на наставни теми, со точно утврден фонд на часови за секоја тема и наставна единица, како за обработка на ново така и за повторување, утврдување и воопштување на обработеното градиво. Со ваквите наставни програми на наставниците им се олеснува реализацијата на градивото. Нашите наставни програми по историја се детални, со што им се олеснува работата на наставниците и авторите на учебниците.

Новата наставна програма по историја за основното образование од 1998 година која сè уште не е застапена во практиката, детална е во основните наставни содржини а не во целата програмска структура. Таа содржи три елементи:

- содржини,
- знаења и способности,
- средства и активности,

па според тоа таа сè уште не е целосна и ќе следи нејзино дооформување.

Опфатот, длабочината и редоследот на наставните содржини се трите битни елементи на наставната програма според која се одредуваат димензиите на образованието.

♦ **Опфатот** или екстензитетот на наставната содржина ја искажува широчината на знаењата и способностите кои учениците мораат да ги

стекнат во наставата. Бидејќи знаењето се однесува на усвоените факти и генерализација а способностите на квалитетот на формираните разновидни активности, опфатот на наставната програма уште поодредено се искажува со квалитетот на фактите, генерализацијата и активностите. Тоа е најпрецизно одредување на опфатот, додека глобално се искажува со квантитетот на наставните целини, теми и единици.

♦ **Длабочината** или интензитетот на наставните содржини ја одредува длабочината на образованието, односно степенот на аналитичност во проучувањето на содржините и степенот на квалитетот на формираните способности. Човечките знаења можат да бидат тесни и широки, површни и длабоки, па овие димензии на образованието се регулираат токму со опфатот и длабочината на наставната содржина.

♦ **Редоследот** на содржината на наставната програма одредува по кој ред ќе се обработуваат наставните содржини во едно или неколку одделенија (класови). Во одредувањето на структурата на наставните содржини се применуваат различни распореди или планирања.

Принципи за изработка на наставна програма

При изработката на наставните програми треба да се имаат предвид одредени принципи и начела.

♦ Наставниот материјал изложен во наставната програма мора да биде **научно веродостојно**. Овде се поставува прашањето каков однос треба да постои помеѓу науката и наставниот предмет т.е. кој и колкав материјал треба да се одбере од науката за изучување во училиштето од определен тип. Има различни гледишта во врска со тоа. Едно од нив е да се даде целата содржина на науката по истиот ред само во збиен облик. Ваквото гледиште е неодржливо поради обемот на науката и времето со кое се располага за настава и поради психичките способности на учениците. Наставниот предмет не може да се изедначува со науката ниту да се сведува на буквална копија на науката. Тој мора да се разликува од науката како по својата обемност, по количината на материјалот што се изучува, така и по длабочината на неговото осветлување. Наставниот предмет треба да ја даде основата на науката, да ги запознае учениците со нејзините најважни елементарни поставки кои се достапни за сфаќањето на учениците и кои обезбедуваат правилно разбирање на законите за развитокот на човечкото општество. Наставниот предмет треба да даде знаење за основите на науката кои се непходни за целите на општото образование, за формирање поглед на светот кај учениците, да ги подготви за успешно продолжување на образованието и практична дејност во животот. Длабочината на осветлувањето на научните поими, закони и теории не може да се дадат во училиштето така како што се дадени во системот

на историската наука. Тие се одмеруваат како со оглед на образовно-воспитните задачи на училиштето, така и со оглед на возраста на учениците, настојувајќи одбраните поими, закони и теории да се направат достапни за ученичкото сфаќање со погодни дидактички средства и методски постапки. Само по себе се разбира дека при тоа упростување треба да се чуваме од вулгаризирање на науката, односно од такво толкување на поимите, законите и теориите што би можело да нè одведе до ненаучно третирање, до искривување на науката. И распоредот на содржините во наставната програма мора во извесна мера да се разликува од логичкиот систем на самата наука.

♦ **Воспитно-образовната вредност на наставната содржина** е втор принцип кон кој мораме да се придржуваме при изработката на наставните програми. Воспитниот карактер на наставата е една од нејзините битни одлики. Нашето училиште не би можело да ги оствари своите воспитни задачи ако и во наставните програми не се обезбеди основа за научно изнесување на наставниот материјал. Таа е уште поблиску конкретизирана во самата содржина на материјалот каде што со самата формулација на одделни содржини од материјалот не само што се укажува на тоа што ќе се учи, туку и се определува како треба да се осветлуваат одделни содржини. Тоа значи во наставните програми треба сосема точно да се постават образовните и воспитните задачи на наставата по историја. Наставникот мора добро да знае во што е нивната вредност, кои содржини од материјалот можат најдобро да се исползуваат во еден или друг поглед и на кој начин ќе се исползуваат тие можности.

♦ Третиот принцип кој се има предвид при составувањето на наставните програми е **одмереноста на материјалот според возраста на учениците**. Обемот и длабочината на осветлувањето на наставниот материјал мора да одговараат на возраста на учениците. Ако во наставната програма се внесе материјал што го надминува нивото на детската умствена развиеност, што е недостапен за детското сфаќање, тогаш со тоа ги присилуваме да го учат механички она што според своите способности не го разбираат. Таквото учење не само што не го развива туку го задржува, го кочи и го спречува нивниот развиток, а истото се случува и ако во програмите се внесе премногу лесен материјал (под детските можности). За критериумот врз основа на кој се определува она што е достапно за учениците и не ги надминува нивните способности има различни мислења. Границите на достапноста не се апсолутни туку релативни и динамички: она што во еден период е недостапно, можеби во друг период (благодарение на подобрата организација со децата и поуспешните методи во обработката на материјалот) станува достапно итн. Тоа може да се утврди пред с' со анализа на наставната програма. Со анализа може да се испита дали во наставната програма предвидениот

материјал за одредено одделение (клас) природно се надоврзува на материјалот што треба да се совлада во претходното одделение (клас) или пак учениците не располагаат со потребното, претходно знаење што ќе им го олесни разбирањето на новиот материјал. Со анализа на програмата може да се утврди и дали е правилен редоследот во изучувањето на предвидените содржини.

♦ **Врска помеѓу теоријата и практиката**, што подразбира во програмите да се предвиди не само теоретско запознавање на учениците со основата на историската наука, со системот на поимите, законите, теориите, туку и со низа практични вежби од областа на историјата. Таквите вежби се многу ефикасно дидактичко средство за потемелно совладување на самите теоретски основи и нивно потрајно задржување во свеста. Тие служат и како одлично средство за оспособување на учениците со владаните поими, научените закони и правила да ги ползуваат во решавањето на нови задачи како во наставата така и во воннаставната и вонучилишната работа. Од друга страна, поврзувањето на теоријата со практиката во наставните програми има и пошироко значење. Принципот на поврзувањето на теоријата и практиката се остварува уште со тоа што во самите програми се предвидува решавање на низа задачи во кои доаѓа до примена на стекнатите знаења.

♦ Принципот за **корелација со другите предмети**, подразбира меѓусебно поврзување и усогласување на програмата од историја, пред сè, со сродните предмети географија, мајчин јазик, социологија и други. Без познавање на материјалот од еден предмет не може да се разбере материјалот од другиот предмет, бидејќи тоа го олеснува побрзото и потемелното совладување на материјалот од другиот предмет.

Има уште некои принципи кои треба да се имаат предвид при изработувањето на наставните програми по историј, и тоа: **наставните содржини треба да одговараат на потребите на општеството и неговиот прогрес, наставното градиво да биде поврзано хоризонтално и вертикално итн.**

Распоред (планирање) на програмските содржини

Едно од основните прашања при изработката и составувањето на наставните програми е распоредот на материјалот. Во структурирањето на наставните програми распоредот на содржините има суштинско дидактичко значење. Тоа е т.н. вертикално поврзување со кое се обезбедува рационално заснован континуитет на образованието на ученикот во текот на целото школување. Ова прашање има методски и психолошки карактер. Тргувајќи од тоа гледиште, распоредот на програмските содржини може да биде различен.

1. Распоред во облик на концентрични кругови (циклуси)

Овој начин на планирање се појави во XIX, а преовлада и во почетокот на XX-от век, како резултат на развојот на детската психологија и примената на нејзините резултати во дидактиката. Карактеристично за овој распоред е што во пошироките кругови кои се однесуваат на постарите одделенија (класови) се опфаќаат наставни содржини од помалите кругови. Со тоа се повторуваат содржините од претходното одделение (клас) но со зголемување на радиусот на кругот се прошируваат и продлабочуваат содржините во погорните одделенија (класови). Предноста на концентричниот распоред е во тоа што со повторувањето на содржините од претходниот круг се обновува изученото и со тоа се олеснува минувањето на нови содржини. На познатото се надоградува и проширува новото. Претходно повтореното знаење служи како мостобран за натамошно напредување во следниот круг. Негативна страна на овој распоред е губењето повеќе време поради повторување на претходно обработените содржини - што го прави неекономичен. Таа слабост на доследно концентричниот распоред на содржините може делумно да се надмине со тоа што потесните кругови ќе се повторуваат само во нивните битни и значајни делови заради континуитет со новите содржини од поширокиот кон центар. Главното внимание се концентрира на кружниот венец на проширениот круг. Поради тоа во практиката концентричниот распоред се применува во комбинација со други начини на распоред на содржините - линеарен, комбиниран и слично.

2. Линеарен (линиски, сукцесивен) распоред

Содржините се обработуваат еднаш во текот на целото школување, постапно, по логичен ред, дел по дел, како што бара природата на материјата што се учи. Целото градиво е дадено во една низа и личи на една непрекината линија. Бидејќи градивото се нижи сукцесивно по одреден редослед и без навраќање, ваквиот распоред на наставното градиво се нарекува и сукцесивен распоред. Овој начин на распоредување на содржините е најеекономичен во системот на школување, но поради акумулирањето на нови содржини бара доста интензивно учење заради трајно задржување на наученото, што е негова слаба страна. Друг недостаток на овој распоред е што градивото по одделенија (класови) се изучува во нееднаков обем и длабочина - во зависност од возраста на ученикот, помалку и послабо во нижите одделенија (класови) а повеќе и подлабоко во постарите одделенија (класови). Уште една слабост е тоа што учениците кои не завршуваат средно образование не изучуваат дел од градивото и тоа од поновите историски периоди.

Линеарниот распоред на содржините се јавува во три основни варијанти:

- линеарно (хронолошки) прогресивен,

- линеарно (хронолошки) регресивен,
- линеарно спирален.

Линеарно прогресивниот распоред значи наставните содржини да се распоредуваат во согласност со прогресивниот тек на развојот на природните и општествените појави од најстаро време до денес. Овој распоред е применлив во основното училиште. Во основното училиште се применува и линеарно регресивниот распоред на наставните содржини, обратен на прогресивниот - што значи да се поаѓа од она што на учениците им е едноставно, достапно и блиско, па постапно се оди кон она што во науката е едноставно, елементарно, темелно и почетно. Овој распоред доминира во нижите одделенија на основното училиште. Кога учениците ќе се доведат со регресивниот пат до научната едноставност, тогаш од неа преку прогресивниот пат се доаѓа до научната сложеност. Линеарно спиралниот распоред е спој на линеарно цикличниот. Во овој начин на содржините градивото се структурира линеарно а на средниот степен не се дава целото градиво но само клучните содржини се продлабочуваат и прошируваат. Ваквиот начин на планирање на содржините го диктира малиот фонд на часови.

3. Аналитичко синтетички и синтетичко аналитичен распоред

При аналитичко синтетичкиот распоред се поаѓа од проучувањето на поединости и постепено се изведува целината. Проучувањето на поединоста е основна претпоставка за изведување и разбирање на целината. Аналитичко синтетичкиот распоред на градивото е природен и логичен пат на обработка на наставното градиво.

Синтетичко аналитичкиот распоред е инверзна варијанта на аналитичко синтетичкиот распоред и е карактеристичен по тоа што се поаѓа од целината која учениците целосно ја доживуваат. Во таа целина постепено се проучуваат поединостите како нејзини составни делови.

4. Етнографски распоред

Овој распоред на наставното градиво е по народи. Најнапред се изучува историјата на еден народ од најстари времиња до денес, потоа се изучува друг народ итн. Тоа претставува самостојно и посебно изучување на националната историја. Во општата историја се применува кога за извесен период историскиот процес се обработува преку историјата на одредени држави.

5. Биографски распоред

Се состои во тоа што основните историски настани и поими од општата и националната историја се изучуваат во врска со животот и дејноста на видни историски личности (цареви, кралеви, владетели и други). Од методолошка гледна точка овој принцип е сврзан со потцртување на улогата на личноста во историјата. Во училиштата овој распоред е слабо применлив бидејќи народните маси остануваат во втор план.

6. Монографски распоред

Спротивен на биографскиот, бидејќи според него содржините не се распоредуваат околу личноста но околу значајни и маркантни моменти кои даваат белег на извесен историски период, додека личностите само се спомнуваат во врска со тие значајни настани. Распоредувајќи ги содржините на тој начин одделни значајни моменти можат да се прикажат од разни аспекти (државен, културен, воен, политички, ... народни востанија, буни, револуции, војни и слично). Овој распоред има предност во однос на биографскиот распоред.

7. Синхроничен распоред

Според кој истовремено се изучуваат општата и националната историја. Условно речено со него се прави попречен пресек на историскиот процес за да се проследи за одреден период историјата на определен круг народи и општествените настани а потоа одново се продолжува понатаму. Синхроничниот распоред бара извесно прекинување на хронолошкиот распоред на определена земја од историскиот процес, извесно враќање за да се проследи било развитокот на друга држава за истото време или друг аспект од развитокот на општеството. Методолошки синхронизмот дава најдобри можности да се потцрта универзалноста на општествените закономерности и во исто време да се открива сложениот и многуобразен карактер на историскиот процес. Според овој распоред обично се изразува фактот што не се совпаѓале периодите од општата и националната историја и точно во таа нееднаквост во развитокот на одделни народи се појавува разнобразието и сложеноста на историскиот процес.

Синхроничниот распоред има три варијанти и тоа полн синхрон, делумен синхрон и тематски синхрон.

♦ **Полниот синхрон** значи дека врз основа на општата историја се проследува систематски развитокот на националната историја или обратно, врз основа на националната историја се посочуваат најважните светски настани и улогата на одделни држави во нив.

♦ Според **делумниот синхрон** предвидената материја што се изучува има два циклуси. Едниот е за општата историја, при кој се маркираат само поважните моменти од националната историја. Откако ќе се запознаат учениците со најважните проблеми на општата историја, со основните закономерности на општествениот развиток, со вториот циклус треба да се продлабочат нивните знаења за историскиот процес на националната историја на еден повисок степен на обопштеност.

♦ **Тематскиот синхрон** значи по изучувањето на одреден период на општата историја под формата на одредени теми се вклучува соодветниот период од националната историја во рамките на една учебна година.

8. Календарски распоред

Распоредот на градивото според календарскиот се врши по спомен денови и годишнини, пригодни датуми и прослави. На вакви датуми се зборува за личности и настани кои се за нив врзани и кои на тие денови се слават. По овој распоред не може да се обработува најголемиот дел од материјалот бидејќи би се осетила расцепканост и во обработката на наставните и не би биле логично поврзани.

9. Егземпларен распоред

Некои методичари го застапуваат мислењето за формирање “историски острови” во наставата по историја, тргнувајќи од некои психолошки претпоставки дека детето во основното училиште не може да го опфати целиот историски преглед. Поради тоа наставникот мора да остава празнини односно да создава “историски острови”. Притоа основната тешкотија се состои во изборот на егземпларот, во дидактичката обработка и општо во поставувањето на егземпларноста во наставата по историја**).

Структура на наставната програма

Суштината и карактерот на наставата по историја најјасно се гледаат во програмските содржини. Тие ги содржат следните дидактичко методски елементи: цел и задачи на предметот, оперативни задачи, програмски содржини на редовната настава, програмски содржини за дополнителна и додатна работа, како и за слободните ученички активности и за стручно и дидактичко-методско упатство за наставниците за реализација на наставната програма.

1. **Целта и задачите на предметот историја** се формулираат во уводниот дел на програмата за секое училиште од одреден степен и профил. Со нив се формулираат начелните дидактички поставки, научната и воспитната суштина на предметот кои се реализираат во наставниот процес на конкретни програмски содржини. Целта и задачите на наставата по историја произлегуваат од основните цели на образованието и воспитанието во граѓанското општество во светот и во нашата земја а усогласени со карактерот на училиштето и природата на историјата како наставен предмет заснован на историската наука. Целта и задачите на предметот ја изразуваат суштината на двете неразделни компоненти на педагошката работа - образованието и воспитанието.

**) Кај нас, во нашите основни и средни училишта распоредот на содржините во наставните програми по историја е комбиниран од повеќе видови и нивни варијанти:

- од концентрични кругови (циклуси)
- линеарно прогресивен (хронолошки прогресивен) распоред
- мали комбинации на аналитичко-синтетички и синтетичко-аналитички распоред
- синхронистички, комбинирано од делумен и тематски синхрон

Во целта и задачите за секое одделение (клас) се предвидени степените на знаења кои учениците треба да ги добијат: степен на трага на знаењата, степен на препознавање, степен на репродукција и степен на автоматизација. Потребно е да се нагласи дека образовните и воспитните задачи во наставата по историја сочинуваат цврсто единство и се две страни на единствениот наставен процес.

2. Оперативното знаење што го бараат **оперативните задачи** е активно знаење, применливо и функционално. Тоа значи дека не е доволно знаењето само да се репродуцира но и функционално да се примени. Со стекнатото знаење треба да се умее, да се оперира во животот, односно да може ученикот да го применува во погорните одделенија (класови), да дава оценки и судови и да зазема критички ставови. Со оперативните задачи се предвидуваат знаењата по одделенија (класови) кои наставникот треба да ги конкретизира во содржините преку кои учениците треба: да сфатат, да се запознаат, воочат, препознаат, разберат, извежбаат, научат, усовршат итн. Значи со оперативните задачи треба да се оспособат учениците за разни активности, развивајќи ги способностите: за набљудување, помнење, внимание, интересирање, мислење и расудување, заклучување итн. Функционалните задачи предвидени со оперативните задачи се однесуваат на развивањето на бројни и разновидни човечки способности: сензорни, практични, изразни, интелектуални. Како општ заклучок може да се каже дека со оперативното знаење и функционалните задачи ученикот треба да се оспособи да ги примени оперативните знаења во практиката и самостојно да се стекнува со нови знаења.

3. **Програмските содржини** од редовната настава се систематизираат по одделенија (класови) во склад со бројот на часовите пропишани со наставниот план. Зависи врз кој принцип се планирани но обично во историјата тие содржини се нижат по хронолошко-прогресивен распоред на периоди: праисторија, стар, среден и нов век, современ период. Покрај историска се дава и социолошка периодизација според општествените периоди. При поделбата на градивото по одделенија (класови) доста значајно е учениците подеднакво да се оптоварат во согласност со фондот на часови и психофизичките способности.

Содржините на наставните програми ја опфаќаат: политичката, економската, воената и културната историја на стариот, средниот, новиот век и најновото време. Во рамките на историските периоди се изучува историјата на светот, Европа, Балканските народи и држави, македонскиот народ и националностите.

Содржините во наставната програма се групираат во: тематски целини **наставни теми, наставни единици и тези**. Тематските целини опфаќаат одредени историски периоди или стадиуми во нивниот развој, обично посебно за општата и посебно за националната историја. Наставната тема

е поголема заокружена и систематизирана целина на наставно градиво, која во зависност од значењето на градивото и расположливиот фонд на часови може да се обработи на еден или повеќе часови. Наставната единица е целина на наставното градиво која во наставниот процес се обработува за еден час. За наставните единици не е битна еднообразноста на содржините, но е битно да претставуваат целина која учениците можат да ја совладаат за еден час. Тезите претставуваат куси содржински целини во рамките на темите и наставните единици. Обично тезите се даваат во деталните наставни програми и тоа најмногу за ориентација на наставникот а уште повеќе за ориентација на авторите на учебниците, за да не внесуваат произволно повеќе содржини од потребното или некои значајни содржини да се изостават.

4. Во наставната програма се предвидува и **дополнителна работа** како обврска на училиштето и наставниците. Таа се организира за учениците кои не постигнуваат задоволителен успех во редовната настава, односно кои подолг период имаат слаби оценки. Потребата за организирање дополнителна воспитно-образовна работа се утврдува во текот на редовната настава, откако е воочено дека одделни ученици и покра преземените мерки преку индивидуален пристап, поради своите способности и други причини не се во состојба да го следат ритамот и динамиката на редовната настава. Дополнителната настава се организира и за оние ученици кои од оправдани причини (боледувале ...) биле отсутни од наставата. При организирањето на дополнителната работа треба да се имаат предвид афинитетите, способностите и можностите на ученикот. Освен во текот на учебната година, дополнителната работа се организира и по завршувањето на редовната настава за оние ученици кои не ја совладале наставната програма по историја. Оваа дополнителна работа има карактер на продолжена настава. Траењето на овој вид дополнителна работа зависи од потребата за организирана училишна помош на учениците. Максималното траење изразено во работни денови го одредува наставничкиот колегиум, а за упатување на учениците на ваква допониелна работа на предлог од соодветниот наставник решава одделенскиот колегиум на училиштето.

Додатна работа според новите наставни програми по историја не е класична настава, но е наменета за развивање на способностите кај развиените ученици односно оние кои покажуваат вонредна смисла и посебно интересирање за историјата како предмет и наука. Додатната работа се организира за ограничен број ученици со кои се работи исклучиво индивидуално. Програмата во додатната работа се оформува во облик на теми. Таа обично содржи повеќе теми откако ќе се обработат во текот на учебната година за да можат наставниците да вршат избор, сообразно со условите во училиштето. Програмата што се реал-

изира обично содржи разни теми од општата и националната историја, со посебен акцент на локалната историја. Во програмите за оваа активност се предвидуваат формите и методите за работа, активностите, содржините што треба да се реализираат, изворите што треба да се користат при работата итн. Наставникот е должен додатната работа да ја организира, така што да поттикнува и да дава стручна и методска помош, имајќи предвид дека на тој начин учениците се оспособуваат за самостојна работа.

Слободна ученичка активност е образовно-воспитна дејност која плански се развива во училиштата воннаставата, со цел да се задоволи ученичкото интересирање за минатото и сегашноста и да дојдат до израз творечките способности на учениците. Со неа се поттикнува самостојната работа, се негуваат способностите за воочување на историските појави, процеси и настани. Слободните ученички активности се организираат на доброволна основа. Овие активности се организираат во соработка со одделенските заедници и установите кои можат да дадат помош во работата: библиотеки, архиви, музеи, разни друштва итн. Содржината на работата на слободните ученички активности може да биде разновидна, а се одвива преку формирање групи, секции, кружоци и сл. Може да се оформат групи за проучување на локалната историја за собирање на архивски материјали, за собирање музејски експонати, за изработка на нагледни средства, за проучување и заштита на историските споменици итн. За работа во одделни групи учениците се определуваат според своите способности и афинитети. Активностите се изведуваат во координација со раководството на слободната активност и наставникот по историја. При сето тоа треба да се има предвид самоиницијативата и самостојноста на учениците, овозможувајќи им да дојдат до полн израз.

5. Стручното и дидактичко-методското упатство е составен дел на наставната програма по историја преку кое на наставниците им се даваат стручни, дидактички и методски сугестии за потполно и успешно совладување на наставната програма. Во содржината на овие упатства обично спаѓаат: битни образовни и воспитни барања на програмата дадени по одделенија (класови), наставни форми и методи кои треба да се применуваат во наставата, наставни средства, начинот на остварувањето корелација меѓу сродните предмети, образовни стандарди во наставата по историја, оценувањето и вреднувањето на ученичките знаења итн. Ако е упатството стручно подготвено, многу ќе придонесе во остварувањето на целите и задачите на наставата по историја.

Од сите наведени обележја на наставната програма произлегува должноста на наставникот студиски да ја проучи програмата и сите дополнителни објаснувања за неа, затоа што е основен училишен документ на кој се темели целокупната работа. “Вистинскиот наставник треба

да ја познава наставната програма како диригентот партитурата на својата симфонија” (Rösner).

Како општ заклучок може да се каже дека современите наставни програми по историја треба да бидат изработени во духот на новите настојувања на граѓанското општество во Европа и во светот. Реализирајќи ги во практиката, мадата генерација треба да го сфати историскиот развој и да оформи осет и чувство за потребата и начините за избегнување конфликти. Поради тоа во нив треба да доминира светскиот контекст и европското гледање на историјата, позитивните меѓусебни влијанија меѓу различните земји, народи, религии и идеи.

Литература:

1. Д-р Никола Поткоњак и д-р Петар Шимлеша
“Педагошка енциклопедија” - том II, група издавачи, Београд 1989
2. Група автори
“Општа педагогија” - том II, “Просветно дело”, Скопје
3. М-р Милутин Перовић
“Методика наставе историје”, Завод за издавање уџбеника и наставна средства, Београд 1995
4. Јордан Шопов и Георги Георгиев
“Методика на обучението по историја”, “Наука и изкуство”, София 1978
5. Josip Demarin
“Nastava povjesti u osnovnoj školi (specijalna didaktika)” - том II, “Pedagoško književni zbor”, Zagreb 1961
6. Радован Теодосић
“Педагошки речник” - том I. и II., Завод за издавање уџбеника СР Србије, Београд 1967
7. Наум Димовски
“Демократијата и наставата по историја. Европскиот совет и унапредувањето на наставата по историја”, “Просветно дело” бр. 5, Скопје 1990
8. М-р Југослав Миноски
“Наставата по историја и граѓанското општество”, “Напредок”, Тетово 1997
9. Министерство за образование и физичка култура - Педагошки завод на Македонија
“Наставен план и програма по историја за основното образование”, Скопје 1991 и најнова наставна програма од 1998

10. Министерство за образование и физичка култура - Педагошки завод на Македонија, **“Наставен план и програма по историја за средно образование” I**, “Просветно дело”, Скопје, 1995.